

AHOLI TURMUSH DARAJASINI O'RGANISH

Nishonova Sayyoraxon Mamadjonova

Andijon viloyati statistika boshqarmasi turmush darajasi statistikasi va uy xo'jaliklari kuzatuvlari bo'limi yetakchi mutaxassisi

***Annotatsiya.** Turmush darajasi faqat joriy ishlab chiqarish bilangina emas, balki milliy boylik va kishilarning shaxsiy (xususiy) to'plagan mulki miqdori bilan ham bog'liq. Unga ijtimoiy-tarixiy, tabiiy iqlim, milliy, etnik sharoitlar va omillar o'z ta'sirini o'tkazadi. Turmush darajasi miqdor va sifat ko'rsatkichlari tizimida ifodalanadi: iste'mol etilayotgan moddiy ne'matlar va xizmatlar umumiy hajmi, aholining real daromadi, oziq-ovqat mahsulotlari va xizmatlar iste'moli miqdori, pul daromadlari miqdori, mehnat sharoiti va tavsifi, ish va bo'sh vaqtning davomiyligi, turar-joy sharoiti va qiymati, maishiy xizmat, ijtimoiy xizmatlar (sog'liqni saqlash, madaniy, aloqa, transport va hokazo) bilan ifodalanadi. Aholi turmush darajasini tavsiflashda kishilar ehtiyojlarini qondirishning belgilangan darajasi katta ahamiyatga ega. U oqilona iste'mol me'yorlari bilan moddiy va ma'naviy ne'matlarni amaldagi iste'mol ko'rsatkichlarini taqqoslash yo'li bilan o'lchanadi, bunda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishda erishilgan miqyos, tabiiy iqlim sharoiti, yosh, oila tarkibi, muayyan mahsulotlar, ne'matlar, xizmatlar shaklidan foydalanishning ilmiy asoslangan me'yorlari hisobga olinadi.*

Turmush darajasi – mamlakat aholisi, ijtimoiy guruhlar, oilalar, insonning moddiy, ma'naviy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish darajasi (me'yorini) tavsiflovchi tushuncha. Turmush darajasi kishilar ehtiyojining tarkibi va rivojlanishi bilan bog'liq. Shu bilan birga, ularni qanoatlantirish uchun foydalaniladigan turmush ne'matlari va xizmatlar miqdori hamda sifati bilan ham aloqador bo'lib, u jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy tuzilishi bilan belgilanadi. Turmush darajasi faqat joriy ishlab chiqarish bilangina emas, balki milliy boylik va kishilarning shaxsiy (xususiy) to'plagan mulki miqdori bilan ham bog'liq. Unga

ijtimoiy-tarixiy, tabiiy iqlim, milliy, etnik sharoitlar va omillar o'z ta'sirini o'tkazadi. Turmush darajasi miqdor va sifat ko'rsatkichlari tizimida ifodalanadi: iste'mol etilayotgan moddiy ne'matlar va xizmatlar umumiy hajmi, aholining real daromadi, oziq-ovqat mahsulotlari va xizmatlar ite'moli miqdori, pul daromadlari miqdori, mehnat sharoiti va tavsifi, ish va bo'sh vaqtning davomiyligi, turar-joy sharoiti va qiymati, maishiy xizmat, ijtimoiy xizmatlar (sog'liqni saqlash, madaniy, aloqa, transport va hokazo) bilan ifodalanadi. Aholi turmush darajasini tavsiflashda kishilar ehtiyojlarini qondirishning belgilangan darajasi katta ahamiyatga ega. U oqilona iste'mol me'yorlari bilan moddiy va ma'naviy ne'matlarni amaldagi iste'mol ko'rsatkichlarini taqqoslash yo'li bilan o'lchanadi, bunda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishda erishilgan miqyos, tabiiy iqlim sharoiti, yosh, oila tarkibi, muayyan mahsulotlar, ne'matlar, xizmatlar shaklidan foydalanishning ilmiy asoslangan me'yorlari hisobga olinadi. Turmush darajasi tushunchasidan sotsiologiyada hayot sifati, hayot uslubi, hayot tarzi va boshqa bilan qiyosiy foydalaniladi.

Aholining hayot sifati yoki turmush darajasi ko'p qirrali tushuncha bo'lib, u inson hayotining turli tomonlarini va ularning odamlarning umumiy farovonligiga

ta'sirini o'z ichiga oladi. Bu hayot sifatiga ta'sir etuvchi iqtisodiy, ijtimoiy, salomatlik va ekologik omillarning yaxlit bahosidir.

Turmush darajasi tushunchasi

Turmush darajasi tushunchasi murakkab sintetik kategoriya bo'lib, u mavjud bo'lishning barcha muhim shartlarini, rivojlanish darajasini va odamlarning ehtiyojlari va manfaatlarining butun majmuasini qondirish darajasini to'playdi. Ushbu toifaning tarkibiy qismlariga tovarlar va xizmatlar, daromadlar, jamg'armalar, ma'naviy ehtiyojlar, shaxsiy xavfsizlik va ijtimoiy qulaylikning boshqa atributlari, shuningdek, yashash muhitining holati (ekologik vaziyat) kiradi.

Turmush darajasini belgilovchi asosiy omillar

Iqtisodiy omillar

Daromad aholi turmush darajasini belgilovchi eng muhim iqtisodiy omillardan biridir. Uy xo'jaliklarining daromadlari, moddiy ne'matlar va xizmatlar iste'moli, ijtimoiy ta'minot, turmush sharoiti aholi turmush darajasini ko'rsatadigan eng muhim ko'rsatkichlardan biridir.

Ishga joylashish va mehnat sharoitlari

Turmush darajasiga bandlik holati va mehnat sharoitlari ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu jihatlar nafaqat odamlarning moliyaviy farovonligiga, balki ularning umumiy hayotidan qoniqish va ruhiy salomatligiga ham ta'sir qiladi.

Sog'liqni saqlash va ta'lim

Sog'liqni saqlash va ta'lim hayot darajasining muhim ko'rsatkichidir. Sog'liqni saqlash va ta'limning sifati va foydalanish imkoniyati odamlarning farovonligiga va umumiy hayot sifatiga sezilarli hissa qo'shadi.

Atrof-muhit

Atrof-muhit holati, jumladan, havo va suv sifati ham turmush darajasini belgilashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Atrof-muhitning tozaligi hayot sifatini yaxshilaydi va sog'liq uchun yaxshi natijalarga hissa qo'shadi.

Turmush darajasini o'lchash

Uy xo'jaligi so'rovlari:

Tanlangan uy xo'jaliklari byudjeti (turmush sharoitlari) bo'yicha o'rganishlar Hamdo'stlikka a'zo barcha mamlakatlarda davlat statistika organlari tomonidan muntazam ravishda o'tkaziladi va Hamdo'stlik bo'ylab jami 100 000 dan ortiq uy xo'jaliklarini qamrab oladi. Respublikada 2023-yilda 618 ta mahallada 16068 ta uy xo'jaligi o'rganilgan. Bundan Andijon viloyatida yil davomida 52 ta mahallada 1352 ta uy xo'jaligi o'rganilgan. Uy xo'jaliklarini o'rganish dasturi odatda daromadlar, xarajatlar, oziq-ovqat iste'moli, uzoq muddatli tovarlar mavjudligi, yashash sharoitlari va aholi turmush sharoitining boshqa xususiyatlari haqida ma'lumot beradi.

Turmush darajasining ko'rsatkichlari

Pul daromadining miqdori uy xo'jaligi a'zolari tomonidan ish haqi, yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyati va tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar, pensiyalar, stipendiyalar, nafaqalar, kompensatsiya va boshqa qo'shimcha to'lovlar (shu jumladan xayriya yordami qiymati), foizlar shaklida olgan pul summasini ifodalaydi, dividendlar, ijara va boshqa mulkiy daromadlar va boshqa pul tushumlari.

Turmush darajasi kontsepsiyasining evolyutsiyasi

“Hayot sifati” atamasi 1950-yillarning o'rtalarida “turmush darajasi” toifasi aholi farovonligini to'liq aks ettirmasligi ayon bo'lganida paydo bo'ldi. Ular o'rtasidagi muhim konstruktiv farq shundaki, "turmush darajasi" iste'mol sohasi bilan chegaralangan bo'lsa-da, "hayot sifati" nafaqat aholi iste'molining erishilgan darajasini, balki unga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan holatlarni ham qamrab oladi.

Xulosa

Aholining turmush darajasini tushunish siyosatni ishlab chiqish va rejalashtirish uchun juda muhimdir. Turmush darajasini oshirishga hissa qo'shadigan turli komponentlar shaxslarning farovonligini har tomonlama ko'rish imkonini beradi. Ushbu tarkibiy qismlarni o'lchash va tahlil qilish orqali biz hayot sifatini yaxshilash va adolatli jamiyatni yaratish strategiyasini ishlab chiqishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://new.cisstat.org/social-level>
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-issledovaniya-urovnya-zhizni-naseleniya-v-statisticheskoy-nauke>
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-urovnya-zhizni-naseleniya-rossii-1>
4. https://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2008_819j.htm
5. https://rosstat.gov.ru/bgd/regl/b18_11/IssWWW.exe/Stg/d01/07-00.doc